ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΜΑΡΞ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ (1ο ΜΑΘΗΜΑ)

Ένγκελς (1843): Διάγραμμα για μια κριτική της πολιτικής οικονομίας

Βασική θέση: "αναρχία της αγοράς"

Ο ανταγωνισμός,ως αποτέλεσμα της ατομικής ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής (οι παραγωγοί δεν γνωρίζουν τις αναγκες των καταναλωτών),οδηγεί σε υπερπαραγωγή

Η κρίση δεν είναι τυχαίο γεγονός αλλα συστηματικό χαρακτηριστικό

Βάση όλων:ατομική ιδιοκτησία (επιβάλλει μια μόνιμη ανισορροπία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης) = εμπόριο = ανταγωνισμός = αμοιβαία καχυποψία

Οι κρίσεις επανεμφανίζονται ως κομήτες

Η αναρχία της αγοράς σημαίνει πως η παραγωγή συμβαίνει χωρίς συγκεκριμένο στόχο,μόνο και μόνο λόγω ανταγωνισμού ("Κανένα κεφάλαιο δεν μπορεί να αντέξει τον ανταγωνισμό με άλλα κεφάλαια,παρά μόνο εάν βρίσκεται στο ζενίθ της παραγωγικής του δυνατότητας.").

Αυτό γεννάει κρίσεις,κι η κάθε κρίση (εμπορική) είναι χειρότερη απ'την προηγούμενη,μέχρι που κάποια στιγμή θα έρθει η κοινωνική επανάσταση.

Η υπερπαραγωγή σημαίνει πως οι άνθρωποι λιμοκτονούν μέσα σε καθεστώς αφθονίας.

[Και στην "κατάσταση της εργατικής τάξης στη Αγγλία" ο Ένγκελς συνδέει κρίση με ανταγωνισμό,το γεγονός πως η παραγωγή οργανώνεται "στην τύχη",τυφλά.]

Μαρξ: Εμπνέεται από τα κείμενα του Ένγκελς,αλλά τα θεωρεί ρηχά και πάει παραπέρα.Στα σχόλια πάνω στον James Mill και στα χειρόγραφα του 1844,ο Μαρξ λέει πως:

1. Προσφορά και ζήτηση δεν είναι σε ισορροπία παρά μόνο σποραδικά.Αυτό είναι νόμος.
2. Ατομική ιδιοκτησία είναι απλά η νομική έκφραση μια πιο ουσιαστικής σχέσης,της κοινωνικής σχέσης της εμπορευματικής παραγωγής.Η παραγωγή δεν υποτάσσεται στον "ισχυρότερο",αλλά στο χρήμα.Ο κοινωνικός χαρακτήρας της παραγωγής έρχεται αντιμέτωπος με τον προλετάριο ως εξωτερική δύναμη.
3. Η ανταλλακτική σχέση δεν είναι μια διαμάχη διαφορετικών συμφερόντων,αλλά μια διαμεσολαβητική σχέση όπου η ανταλλαγή παίρνει την μορφή της αγοράς και πώλησης μέσω του χρήματος.
4. Η παραγωγή δεν πραγματοποιείται για να καλύψει κοινωνικές ανάγκες αλλά για να αποκτηθούν χρήματα.Τα εμπορεύματα δεν παράγονται ως αξίες χρήσεις αλλά ως αξίες.
5. Σ'αυτή την σχέση,η ατομική ιδιοκτησία είναι το αποτέλεσμα,αφού έχουν παραχθεί κι ανταλλαχθεί τα εμπορεύματα,αποκτούν αυτόν τον νομικό χαρακτήρα.Η ατομική ιδιοκτησία είναι η απαραίτητη συνέπεια της αλλοτριωμένης εργασίας.

Σε αντίθεση με τον Ένγκελς,ο Μαρξ υποστηρίζει πως η ανταλλακτική σχέση συσχετίζει,όχι παραγωγό με καταναλωτή,αλλά την ατομική με την κοινωνική εργασία.Στην ανταλλαγή το προϊόν που έχει παραχθεί από την ατομική εργασία εμφανίζεται με την αλλοτριωμένη μορφή του εμπορευματος,του οποίου η τιμή είναι η μορφή μέσω της οποίας αξιολογείται κοινωνικά η ατομική εργασία.

Η ριζική αντίφαση της καπιταλιστικής σχέσης δεν είναι σύγκρουση συμφερόντων που εκφράζεται μέσω του ανταγωνισμού,αλλά η κοινωνική μορφή της αλλοτριωμένης εργασίας.Το χρήμα είναι η αισθητή,αντικειμενική ύπαρξη αυτής της αλλοτρίωσης.

Γενικό σύμπερασμα της ανάλυσης του Μαρξ σε αυτό το επίπεδο,αλλά και μεταγενέστερα,είναι πως η ρίζα των οικονομικών κρίσεων δεν βρίσκεται στην τυχαία ανισορροπία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης αλλά στην αλλοτριωμένη σύγκρουση μεταξύ αξίας χρήσης (εμπόρευμα ως αξία χρήσης κι αποτέλεσμα

της συγκεκριμένης εργασίας) και αξίας (αισθητή μορφή της οποίας είναι το χρήμα).

Παρ'όλο που ο Ένγκελς δήλωνε μαθητής του Μαρξ,διατηρεί τις ιδεές του ακόμα και αργότερα,όταν κάνει και εκλαϊκεύσεις του έργου του Μαρξ (παρά την κριτική του Μαρξ).Επιμένει να εστιάζει στα προβλήματα ανάμεσα σε προσφορά και ζήτηση,τονίζοντας την εμπορική κρίση ως αποφασιστική στιγμή της κρίσης.
Ο Μαρξ από την αλλήν δεν ενδιαφέρεται τόσο για την σχέση μεταξύ προσφοράς και ζήτησης αλλά για την σχέση μεταξύ του ξοδέματος παραγωγικής εργασίας ως την βάση της αξίας και της πραγματοποίησης της αξίας με την μορφή του χρήματος.
Η διαφοροποίηση έχει μια σημασία: τα συμπερασμάτα που προκύπτουν από την ανάλυση του Ένγκελς είναι πως πρέπει να καταργηθεί ο ανταγωνισμός κι η παραγωγή να ελέγχεται κεντρικά.Τα συμπερασμάτα του Μαρξ είναι πως πρέπει να καταργηθεί η κοινωνική μορφή της καπιταλιστικής παραγωγής.

Στην "Αθλιότητα Της Φιλοσοφίας" (1847),η διαφορά μεταξύ των 2 φαίνεται περισσότερο.Εδώ,ο Μαρξ εξηγεί την υπερπαραγωγή όχι ως αποτέλεσμα του ανταγωνισμού,αλλά ως το αποτέλεσμα της "αξιολόγησης των εμπορευμάτων μέσω του χρόνου εργασίας".

ΥΠΕΡΠΑΡΑΓΩΓΗ: Στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής ο κάθε παραγωγός προσπαθεί να μειώσει τον χρόνο εργασίας που απαιτείται για την παραγωγή αναπτύσσοντας τις παραγωγικές δυνάμεις,και αυξάνοντας το μέγεθος της παραγωγής.Αυτό οδηγεί σε μια αύξηση της ποσότητας των εμπορευμάτων και μια μείωση της τιμής τους.Ο ανταγωνισμός με άλλους παραγωγούς απαξιώνει τα εμπορεύματα των ανταγωνιστών,κάτι που οδηγεί σε ανισορροπία μεταξύ παραγωγής και κατανάλωσης.
Η εκδίωξη κάποιων παραγωγών από την αγορά δεν είναι αποτέλεσμα ανταγωνισμού,όπως υποστηρίζει ο Ένγκελς,αλλά συστατικό στοιχείο του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.Είναι το αναγκαίο αποτέλεσμα της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων.

Σε ένα γράμμα προς τον Annenkov,ο Μαρξ συνδέει την τάση της υπερπαραγωγής που ακολουθεί την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων με τον ταξικό αγώνα γύρω από την παραγωγή υπεραξίας.
"Από το 1825 και μετά,η εφεύρεση και χρήση μηχανών δεν είναι τίποτα άλλο παρά το αποτελέσμα του πολέμου μεταξύ αφεντικών και εργατών",καθώς τα αφεντικά προσπαθούν να αντικαταστήσουν τους εξειδικευμένους και μάχιμους προλετάριους με μηχανές.

ΤΑΞΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΥΠΕΡΠΑΡΑΓΩΓΗ:
Παρ'όλο που το φαινόμενο της υπερπαραγωγής εμφανίζεται σαν νόμος του κεφαλαίου,ο Μαρξ αναγνωρίζει πως ο ταξικός αγώνας βρίσκεται στο επίκεντρο της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων.Η ανάγκη του κεφαλαίου να μειώσει το κόστος εργασίας και να αυξήσει την παραγωγικότητα είναι και απάντηση στους ταξικούς αγώνες αλλά και πρόληψη ενάντια σε αυτούς.Το κεφάλαιο δεν προσπαθεί απλά να αντικαταστήσει τους εργάτες με μηχανές λόγω της μαχητικότητάς τους (όπου η εργασία είναι ιδωμένη ως πόλος της καπιταλιστικής σχέσης κι οι αγώνες μια απάντηση στην απαξίωση).Η ουσία της ανάπτυξης του κεφαλάιου,η αντίφαση μεταξύ της εργασίας ως μοναδικό παραγωγό αξίας,και της εργασίας ως εμπόδιο για την ανάπτυξη,τοποθετεί τους προλετάριους σε διαρκή σύγκρουση με την ίδια την καπιταλιστική μηχανή που τους κινητοποιεί.Η επαναλαμβανόμενη απαξίωση και πρόσληψη,η εκμετάλλευση του τρόπου παραγωγής,σηματοδοτεί πως δεν υπάρχει περίπτωση οι προλετάριοι,στον βαθμό που παραμένουν ο ένας πόλος της καπιταλιστικής σχέσης,να μπορέσουν να ξεπεράσουν την αντίφαση.Αυτή η πρακτική αφαίρεση οριοθετεί και τους αγώνες τους.

Στο κείμενο “Μισθωτή Εργασία Και Κεφάλαιο”,μια σειρά από διαλέξεις που έδωσε ο Μαρξ στις Βρυξέλλες τον Δεκέμβριο του 1847,εξηγεί καλύτερα την έμφυτη τάση για υπερπαραγωγή:
Ο καπιταλιστής μπορεί να είναι ανταγωνιστικός μονάχα στον βαθμό που πουλάει φθηνότερα,και μπορεί να πουλάει φθηνότερα μόνο αν παράγει φθηνότερα.Αλλά η παραγωγική δύναμη της εργασίας αυξάνεται,πάνω απ'όλα,από τον μεγαλύτερο καταμερισμό της εργασίας,από την καθολική εισαγωγή και συνεχή βελτίωση των μηχανών. (σελ.63)

Η ανάπτυξη της παραγωγής δεν είναι αποτέλεσμα των αναγκών της αγοράς.Είναι αποτελέσμα του ανταγωνισμού των καπιταλιστών που απαιτεί (σαν νόμο) την διαρκή αύξηση του κεφαλαίου.

Το αποτέλεσμα της ανάπτυξης δεν είναι μόνο η μείωση τους κόστους των εμπορευμάτων αλλά και η άυξηση της ποσότητας τους (υπερπαραγωγή) που αναγκάζει το κεφάλαιο να πουλάει επικερδώς τα νέα εμπορεύματα,για να εξισορροπήσει το μειωμένο κόστος,κάτι που οδηγεί και στην ανάγκη διεύρυνσης της αγοράς.

Η κλασσική πολιτική οικονομία,αλλά κι οι μοντέρνοι οικονομολόγοι,έχουν την άποψη πως η καπιταλιστική παραγωγή προσαρμόζεται στα όρια της αγοράς.Ο Adam Smith είχε πει πως “η κατανάλωση είναι ο μοναδικός στόχος και αιτία της παραγωγής”,και μάλιστα πως αυτή η θέση είναι τόσο “αυταπόδεικτη που δεν έχει νόημα καν να προσπαθήσει κανείς να την αποδείξει”.

Στην πραγματικότητα ο στόχος της καπιταλιστικής παραγωγής δεν είναι η κατανάλωση αλλά η δημιουργία κέρδους κι η συσσώρευση κεφαλαίου.
Το μέσο για να επιτευχθεί η συσσώρευση δεν είναι η ικανοποίηση των αναγκών του κεφαλαίου αλλά η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων.
Η ανάγκη αυτή για ανάπτυξη δεν προκύπτει από το υποκειμενικό κίνητρο του κάθε καπιταλιστή αλλά επιβάλλεται από τον ανταγωνισμό,που δεν είναι τίποτα άλλο από την αυτο-αναπαραγούμενη τάση του κεφαλαίου.
Τα όριο της αγοράς επιβάλλονται ως αποτέλεσμα της υπερπαραγωγής εμπορευμάτων.

Μέχρι στιγμής η ανάλυση του Μαρξ εξηγεί πως προκύπτει η υπερπαραγωγή σε ένα συγκεκριμένο κλάδο της βιομηχανίας.Η γενίκευση αυτού του φαινομένου δεν είναι άμεσα εμφανής.

> Η υπερσυσσώρευση σ'ένα κλάδο οδηγεί σε ζήτηση για τα εμπορεύματα των άλλων κλάδων.Αν η ανάπτυξη αυτή συνέβαινε ταυτόχρονα,πιθανότατα να μην παρουσιαζόταν κρίση. (σε.65)

ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ (1848):
Στο πρώτο προσχέδιο του μανιφέστου,ο Ένγκελς δεν αναφέρεται στις κρίσεις.Μετά,κι εφόσον έχει ξεσπάσει μια από τις μεγαλύτερες κρίσεις του καπιταλισμού (1847),στο δεύτερο προσχέδιο ο Ένγκελς προσθέτει κάτι για την κρίση,αλλά την αποδίδει (ο μαλάκας) στον ανταγωνισμό και το γεγονός πως η παραγωγή βρίσκεται στα χέρια ατόμων (ατομική ιδιοκτησία).Η νέα κοινωνική τάξη πραγμάτων θα λύσει αυτά τα προβλήματα καθώς θα υπάρχει κοινωνικός έλεγχος της παραγωγής.

Στο τελευταίο προσχέδιο η κρίση δεν συνδέεται πια με τον ανταγωνισμό αλλά με τις “συνθήκες της αστικής ιδιοκτησίας”.

Στο τελικό κείμενο,προφανώς λόγω παρέμβασης του Μαρξ,η κρίση συνδέεται με την υπερπαραγωγή (σελ.66).Η λύση που προτείνει η αστική τάξη είναι η διεύρυνση των αγορών,δηλαδή η διόγκωση των αιτιών της κρίσης.

Μέχρι στιγμής λοιπόν έχουμε:

- Συστηματικός και περιοδικός χαρακτήρας της κρίσης,και όχι τυχαίος όπως υποστηρίζουν οι αστοί οικονομολόγοι.
- Υπερπαραγωγή η βασική αιτία: η άνευ όρων ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων που συγκρούεται με τον περιορισμό της παγκόσμιας αγοράς.
- Δεν υπάρχει ισορροπία στην αγορά.Μόνο μέσω των κρίσεων επιτυγχάνεται μια προσωρινή ισορροπία.
- Η κρίση δεν σημαίνει το αναπόφευκτο τέλος του καπιταλισμού.Οι τάσεις για κρίση ορίζουν το "όπλο" μέσω του οποίου η αστική τάξη "θα επιφέρει τον θάνατό της",αλλά οι προλετάριοι πρέπει να "χρησιμοποιήσουν αυτά τα όπλα".
- Ο καπιταλισμός συνενώνει επικίνδυνα τους προλετάριους και τους ανγκάζει να ξεπεράσουν τις διαφορές τους και να αποκτήσουν δύναμη (συνδικάτα).Η δύναμη αυτή δεν είναι διαρκής καθώς οι κρίσεις και οι βιομηχανικοί κύκλοι αποστένουν αυτή την συνένωση και εντείνουν τον ανταγωνισμό μεταξύ των εργατών.

ΜΕΤΑ ΤΟ 1848

Η κρίση αποτελεί για Μαρξ κι Ένγκελς έναν τρόπο μέσω του οποίου το προλεταριάτο θα αποκτήσει ενεξαρτήτη πολιτική δύναμη.Την εποχή εκείνη αντιλαμβάνονται τις κρίσεις ως περιοδική επανάληψη, την οποία ορίζουν στα 5 χρόνια.

Η άποψή τους είναι πως το προλεταριάτο δεν θα αντέξει άλλη κρίση,οπότε η επόμενη θα είναι η τελευταία.

Χωρίς τον κύκλο των κρίσεων και τον ταξικό αγώνα οι εργάτες γίνονται "απαθείς,χωρίς σκέψη, περισσότερο ή λιγότερο καλοταϊσμένα εργαλεία παραγωγής...μια καταπονεμένη,αργόστροφη, κουρασμένη μάζα που δεν αντιστέκεται".

Μπορεί μέχρι τώρα οι εργάτες να έχασαν τον αγώνα (για την μείωση της εργάσιμης μέρας) αλλά κέρδισαν άλλα: "Γνωρίστηκαν μεταξύ τους,κατανόησαν την κοινωνική θέση και τα συμφέροντά τους, οργανώθηκαν και κατανόησαν την δύναμή τους".
(Ένγκελς - The 10 Hours' Question – 1850)

Στόχος: η πολιτική δύναμη.

Τότε πίστευαν επίσης ότι δεν υπάρχουν άλλες αγορές να ανοίξουν.

Οι φιλελεύθεροι οικονομολόγοι της εποχής πίστευαν πως η κρίση δεν είναι αναπόσπαστο χαρακτηριστικό τους καπιταλισμού,αλλά μια έκφραση και αποτέλεσμα του ανεξέλεγκτου εμπορίου και της υπερ-εξάπλωσης της πίστωσης.

Η κρίση του 1847-1848 έμοιαζε να επιβεβαιώνει τέτοιες προσεγγίσεις.Οι κινήσεις ενάντια στην κερδοσκοπία από την τράπεζα της Αγγλίας έφερε ευημερία.

Η σύνδεση ανάμεσα στην υπερπαραγωγή (Αγγλία) και τις χρηματιστικές κρίσεις (Γαλλία κτλ) δεν ήταν εμφανής.

Ο Μαρξ κατάλαβε πως έπρεπε να δώσει περισσότερη προσοχή στην σχέση μεταξύ παραγωγής, εμπορίου και χρηματιστικών συναλλαγών.

“Η βιομηχανική ευημερία (του 1849 και 1850) ήταν η αναζωογονητική δύναμη της εκ νέου ενδυναμωμένης αντίδρασης στην Ευρώπη.” (Ένγκελς)

Η ενασχόληση του Μαρξ με την σύνδεση αυτή έγινε μέσω από 3 σχόλια:
Σ'αυτά τα σχόλια που δημοσιεύτηκαν στην Neue Rheinische Zeitung το 1850,ο Μαρξ επεξεργάστηκε τον μηχανισμό μέσω του οποίου η υπερπαραγωγή στην Αγγλία οδήγησε σε εμπορική και χρηματιστική κρίση.η οποία με την σείρα της έφερε αναταραχές στην Ευρώπη και επαναστατικές εξεγέρσεις.

Στο πρώτο άρθρο,ο Μαρξ εξετάζει πως κράτη της Ευρώπης αναγκάστηκαν να προβούν σε μια εξάπλωση <u>της πίστωσης και του δανεισμού</u>,την ίδια στιγμή που η αύξηση στην φορολογία (για να καλύψει την πίστωση) επέφερε κοινωνικές αναταραχές.Από την άλλη <u>το μπούκωμα των αγορών</u> σημαίνει πως δεν θα ήταν εύκολο για το κεφάλαιο να αποφύγει γενικεύμενες αναταραχές.

Στο δεύτερο άρθρο επισήμανε πως το πλεονάζον κεφάλαιο είχε βρει αδιέξοδο προς την κερδοσκοπία γύρω από το σιδηροδρομικό δίκτυο,αλλά η υπερπαραγωγή και υπερκερδοσκοπία είχε μπλοκάρει αυτή την δίοδο.Σαν αποτελέσμα έγιναν μεγάλες επενδύσεις στην βιομηχανική παραγωγή και κερδοσκοπία σε προϊόντα από τις αποικίες.Το αποτέλεσμα ήταν άνομη μεγαλύτερη μεγαλύτερη υπερπαραγωγή και μπούκωμα των αγορών.

Στο τρίτο άρθρο,η κρίση δεν είχε έρθει.Ο Μαρξ επανεξέτασε την κατάσταση πιο αναλυτικά,από την χρηματιστική σκοπιά της κρίσης.Παρατήρησε πως το χρηματιστικό κομμάτι της οικονομίας μπορεί να αποτελέσει μια (προσωρινή) διέξοδο για την υπερπαραγωγή.Πηγαίνοντας από τον έναν κλάδο στον άλλον αποφεύγεται το μπούκωμα,αλλά στην ουσία με αυτό τον τρόπο μεγενθύνεται και το εύρος της κρίση αφού εξαπλώνεται.[Τι έκαναν για να φύγει η κρίση;]
[Παρ'όλα αυτά,αντιμέτωπη με ελλείψης στα αποθέματά της,η τράπεζα της Αγγλίας ανέβασε τα επιτόκια και απαίτησε την αποπληρωμή δανείων.Αρχικά επλήγησαν μικρές επιχειρήσεις αλλά στην συνέχεια άρχισαν να καταρρέουν και τράπεζες.Η απόλυτη καταστροφή αποφεύχθηκε μέσω της χαλάρωσης της νομισματικής πολιτικής (δηλαδή το χαμήλωμα των επιτοκίων) μέσω της κατάργησης της Bank Act.]

Η κρίση αποφεύχθηκε λοιπόν,και μοναδικό σημάδι ανωμαλίας ήταν τα χαμηλά επιτόκια που σηματοδοτούσαν την ανάγκη πλεονάζοντος κεφαλαίου να βρει μια κερδοσκοπική διέξοδο.

<u>ΚΑΙ</u> παρ'όλο που η φορολογία στην Γαλλία είχε καταστρέψει τους αγρότες το συμπέρασμα του Μαρξ ήταν πως “αυτή η τάξη του πληθυσμού είναι απολύτως ανίκανη να αναλάβει μια οποιαδήποτε επαναστατική πρωτοβουλία”.

Όπως και να έχει,το γεγονός πως η πολυπόθητη κρίση που θα οδηγούσε στην επανάσταση δεν ήρθε.Ο Μαρξ αποφάσισε να κάνει 2 βήματα πίσω και να ασχοληθεί πιο βαθιά με το θέμα.

Κλείνοντας είπε: <u>“(σελ.73)”</u>

<u>1851</u>

Απο το 1851 και μετά ο Μαρξ έκανε μεγάλη πρόοδο αν και δεν ήταν εμφανής στα κείμενα τα δημοσιευμένα.
Έγραψε 24 τετράδια με σημειώσεις.Τα πιο σημαντικά βήματα ήταν:
Η σχέση μεταξύ <u>νομισματικής πολιτικής</u> και <u>κρίσης</u>.Στην επιφάνεια,υποστήριζε,μια νομισματική κρίση εμφανίζεται σαν έλλειψη χρημάτων.Για τον Μαρξ αυτό είναι απλά επιφανειακό καθώς το πραγματικό πρόβλημα είναι στην υπερπαραγωγή.

Όπως είχε γράψει στην Γερμανική Ιδεολογία (1845): “Κρίση εμφανίζεται όταν κάποιος πρέπει να πληρώσει.Η αδυναμία να γίνει αυτό δεν αφορά την έλλειψη χρήματος αλλά την αντίφαση που υπάρχει μεταξύ του χρήματος ως γενικό ισοδύναμο και όλων των άλλων εμπορευμάτων που δεν μπορούν να πουληθούν.”

Η σκέψη αυτή αναλύεται περισσότερο την περίοδο μετά το 1851:
Επιστρέφοντας στα σχόλια για τον James Mill,ο Μαρξ εντοπίζει την αιτία των κρίσεων στην μορφή χρήμα.Η ανταλλαγή,την οποία διαμεσολαβεί το χρήμα,χωρίζεται σε αγορά και πώληση.Παρ'όλο που ο διαχωρισμός αυτός πρέπει εν κατακλείδι να εξισωθεί,μπορεί κατά την διάρκειά του να παρουσιάσει ανισορροπία.

Παραπέρα:
Το χρήμα μπορεί να λειτουργήσει ως μέσο κυκλοφορίας,μπορεί να λειτουργήσει ως κεφάλαιο.
Ο διαχωρισμός αυτός,υποστηρίζει ο Μαρξ εκείνη την περίοδο βρίσκεται στην καρδιά της έννοιας της κρίσης.

Τον 19ο αιώνα υπήρχε μια τάση από τις διάφορες σχολές οικονομολόγων να εστιάζουν σε διαφορετικές λειτουργίες του χρήματος:
Η μια τάση εστίαζε στο χρήμα ως μέσο κυκλοφορίας και στα προβλήματα που παρουσιάζονται στην μετατρεψιμότητα (currency school).
Η άλλη τάση εστίαζε στο χρήμα ως κεφάλαιο εστιάζοντας στα προβλήματα πίστωσης(banking school).

Ο Μαρξ προσπάθησε να δείξει πως η αντιπαράθεση (σήμερα: Κεϋνσιανοί vs Μονεταριστές) μεταξύ των 2 είναι πλαστή:

(Α) (πίστωση) (Β) (μετρητά) (Γ)
Παραγωγός ----------> Έμπορος ----------> Καταναλωτής

Ποια είναι η σχέση στην ολότητά της;

Η κλασσική πολιτική οικονομία υποστηρίζει πως δεν είναι δυνατό να υπάρξει υπερπαραγωγή καθώς ο (Α) ορίζει την παραγωγή με βάση τον (Γ).Ο Μαρξ δείχνει πως στην πραγματικότητα η σχέση (Α) και (Β) πάντα ξεπερνάει τις ανάγκες του (Γ).

ΓΙΑΤΙ;
Η ανάλυση του Μαρξ είναι ακόμα σχετικά επιφανειακή.Αλλά υποστηρίζει πως:

1. Η ζήτηση αφορά την παγκόσμια αγορά κι όχι την τοπική.
2. Το εισόδημα των εργατών πέφτει,άρα πέφτει η κατανάλωση.(Αυτό όμως δεν είναι γενικό φαινόμενο γιατί εξισορροπείται από την υπερβολή των αστών.)
3. Το εμπόριο μεταξύ εμπόρων δημιουργεί το εμπόριο μεταξύ εμπόρων και καταναλωτών.(Μια επένδυση δημιουργεί → νέες θέσεις εργασίας → αυξήσεις μισθών → επιπλέον κατανάλωση.)
   Η κρίση ξεκινάει από την πρώτη σχέση (έμποροι/έμποροι) και καταλήγει στην δεύτερη.
4. Η υπερπαραγωγή δεν πρέπει να αποδίδεται μόνο στην ανισορροπία αλλά στην σχέση μεταξύ καπιταλιστών και προλετάριων.
   Γιατί;Δεν μας λέει.

Συνολικά πάντως η εμπορική δραστηριότητα μπορεί να συνεχίζεται (Α-Β) όσο οι τράπεζες δίνουν πίστωση.Η κρίση ξεκινάει από την στιγμή που οι τράπεζες δεν πληρώνουν (επειδή δεν έχουν-γιατί δεν έχουν;)

Α)Τράπεζες μειώνουν την πίστωση
Β)Κεφάλαιο περιορίζει τις δραστηριότητές του
Γ)Έλλειψη χρημάτων κεφαλάιου – έλλειψη κατανάλωσης
Δ)Οι μεταρρυθμιστές ζητάνε πίστωση (χαμηλών επιτοκίων)

Για τον Μαρξ η σχέση είναι αντίστροφη:
Πίστωση μειώνεται λόγω υπερπαραγωγής
Οι τράπεζες δεν θα δώσουν (επιπλέον) πίστωση γιατί το κεφάλαιο απέναντι στο οποίο εξασφαλίζεται η πίστωση (τα εμπορεύματα) δεν ανταλάσσονται.

Γενικό συμπέρασμα (χρήσιμο και σήμερα)
Όσοι πιστεύουν πως τυπώνοντας φρέσκο χρήμα ξεπερνάνε την κρίση είναι ηλίθιοι.
(Έτσι ξεκινάει ο Μαρξ τα Grundrisse)

Την εποχή εκείνη (1851) ο Μαρξ επιστρέφει και σε ένα επιχείρημα το οποίο είναι από τα πιο ουσιαστικά και που το κρατάει ως και το τέλος:

Υπερπαραγωγή = αντίφαση αξίας και αξίας χρήσης

"Ο πλούτος των αστών και ο στόχος της καπιταλιστικής παραγωγής είναι η ανταλλακτική αξία κι όχι η αξία χρήσης.Δεν υπάρχει τρόπος να αυξηθεί η ανταλλακτική αξία πέρα από το να προσθέσεις επιπλέον (αξία) στα εμπορεύματα και να παράγεις πιο πολλά.Για να γίνει αυτό πρέπει να αναπτύσσονται οι παραγωγικές δυνάμεις."
Η ανάπτυξή τους μπορεί να είναι μόνο άνιση γιατί μόνο έτσι βγάζει έξτρα κέρδος ο καπιταλιστής.

Όμως : Η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων φέρνει μια απαξίωση της ανταλλακτικής αξίας

Η άνιση ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων είναι τόσο η πρόοδος όσο και η αιτία των αντιφάσεων.

1857
Τα χρόνια πέρασαν και Μαρξ και Ένγκελς περίμεναν την τελική κρίση και την επανάσταση.

Το 1857 ήρθε όντως η κρίση,η οποία έδειχνε πως:
"Η επαναλαμβανόμενη εμφάνιση κρίσεων δείχνει πως δεν μπορούν να αποδωθούν στις βλακείες ενός ηλίθιου τραπεζίτη και την κερδοσκοπία.Η κερδοσκοπία είναι το αποτέλεσμα της κρίσης κι όχι η αιτία της."

Όμως,οι επαναστατικές συνέπειες της κρίσης δεν εμφανίστηκαν (σελ.83 πστωση)

Τον Φεβρουάριο του 1858 ο Μαρξ σημειώνει πως η πολιτική της Γαλλίας μα τυπώνει φρέσκο χρήμα είναι αποτυχημένη (μακροχρόνια όμως).

Από τον Μάρτιο του 1858,Μαρξ και Ένγκελς σταματάνε να μιλάνε για κρίση.Γιατί;Κατάλαβαν πως η επέκταση των αγορών δεν είχε φτάσει ακόμα σε κορεσμό.

ΣΟΥΜΑ
1844-1847: Κριτική της πολιτικής οικονομίας ξεκινάει
1848: Πολιτικός ακτιβισμός
1851-1853: Επιστροφή στην μελέτη για να καταλάβει το 1848

1854-1857: Άλλες ασχολίες
1857: Πίσω στην μελέτη των οικονομικών,Grundrisse = βάση του Κεφαλαίου

GRUNDRISSE

Βασική θεματική: Σχέση παραγωγής και κυκλοφορίας
Δηλαδή: Κεφάλαιο στην ολότητά του (μεθοδολογικά ο Μαρξ ξαναπιάνει τον Χέγκελ) Παραγωγή,διανομή,ανταλλαγή,κατανάλωση είναι "στοιχεία μιας ολότητας, διαφοροποιήσεις εντός μιας ενότητας"

Κριτική στον Προυντόν (έμφαση στην κυκλοφορία): επιστροφή στην μορφή χρήματα.
1)Χρήμα ως μέσο κυκλοφορίας
2)Χρήμα ως κεφάλαιο

Το πρόβλημα δεν είναι η έλλειψη χρήματος (ως κυκλοφοριακό μέσο) αλλά η έλλειψη ισοδύναμων.
[υπερπαραγωγή - μη ανταλλάξιμα]
[εμπορεύματα - όχι κεφάλαιο]

Η εισροή φρέσκου χρήματος απλά επιλύει προσωρινά το θέμα της ρευστότητας και προκαλεί πληθωρισμό (όπως και σήμερα).

Το βασικό ερώτημα: Μπορεί να γίνει μια επανάσταση υπαρκτών σχέσεων παραγωγής (και των αντίστοιχων σχέσεων διανομής) επιφέροντας αλλαγές στον τρόπο κυκλοφορίας και μόνο;

"Οι αντιφάσεις που συμπεριέχονται στην σχέση χρήμα δεν προκύπτουν από την μορφή ή την ύπαρξη του χρήματος,αλλά από τις κοινωνικές σχέσεις παραγωγής οι οποίες διαμεσολαβούνται από το χρήμα,στην λειτουργία του ως μέσο ανταλλαγής είναι ακριβώς επειδή η παραγωγή έχει σαν στόχο την παραγωγή αξίας και όχι τις κοινωνικές ανάγκες,που δεν υπάρχει καθορισμένη σχέση μεταξύ προσφοράς και ζήτησης.

Όταν δεν υπάρχει αρκετή ζήτηση για ένα εμπόρευμα,αυτό εμφανίζεται ως έλλειψη χρημάτων των καταναλωτών,αλλά το πρόβλημα βρίσκεται στην αρχική δυσλειτουργία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης. […]

Η εξωτερική και ανεξάρτητη δύναμη (της ανταλλακτικής αξίας) έρχεται αντιμέτωπη με τους παραγωγούς υπό την μορφή του χρήματος.Το χρήμα όμως δεν δημιουργεί αυτή την αντίθεση και αντίφαση: αντιθέτως.Η ανάπτυξη της παραγωγής για ανταλλαγή δημιουργεί την και καλά υπερβατική δύναμη του χρήματος."

Η δυνατότητα/πιθανότητα για κρίσεις ξεκινάει από αυτή την αντίφαση.

Η πιθανότητα για κρίση εμπεριέχεται στην υπαγωγή της παραγωγής στην κυκλοφορία χρήματος και κεφαλαίου.Αλλά χρήμα και κεφάλαιο δεν είναι εξωτερικές δυνάμεις που επιβάλλονται στην "ελεύθερη ανταλλαγή" (Προυντόν) αλλά διαφορετικές μορφές έκφρασης της ανταλλακτικής αξίας,το κίνητρο της παραγωγής και η κινητήρια δύναμη του καπιταλισμού.

Χρήμα → Κεφάλαιο
Η ανεπτυγμένη κυκλοφορία δεν ορίζεται μόνο από τον διαχωρισμό αγοράς και πώλησης αλλά από την εμφάνιση της ειδικής δραστηριότητας του εμπορίου.

Το χρήμα εδώ δεν είναι απλά ένα μέσο ανταλλαγής αλλά “στόχος καθεαυτός”.Το χρήμα αποκτά ανεξάρτητη ύπαρξη έξω από την κυκλοφορία (δεν είναι τελείως ανεξάρτητο από την κυκλοφορία,αλλά σχετίζεται αρνητικά απέναντί της) (αποκτά,εμμέσως,λειτουργία ως κεφάλαιο).

Ως κεφάλαιο,το χρήμα γίνεται “μέσο παραγωγής”,που έχει σαν στόχο την δημιουργία αξίας μέσω της αγοράς μισθωτής εργασίας (σελ.91)

“Το χρήμα μπορεί να υπάρχει ως ανεπτυγμένο μέσο παραγωγής μόνο εκεί που υπάρχει μισθωτή εργασία […]
Ως έκφραση και υλικός εκπρόσωπος του γενικού πλούτου,το χρήμα είναι το άμεσο αντικείμενο,ο στόχος και το προϊόν της εργασίας γενικά.”

Η εργασία πρέπει να παράγει ανταλλακτική αξία (δηλαδή χρήμα),εξ'ου και είναι μισθωτή εργασία

Συνεπώς εργασία και κεφάλαιο διαφορετικές μορφές της ανεπτυγμένης ανταλλακτικής αξίας.Αυτή η ανάλυση οδηγεί τον Μαρξ στο να ορίσει με ποιο τρόπο το κεφάλαιο δαπανά την εργασία για δημιουργία αξίας.

Υπερπαραγωγή εντοπίζεται στην ουσία του κεφαλαίου,η οποία είναι η διαρκής επέκταση του και διαρκής δημιουργία αξίας.

“Εάν το κάθε εμπόδιο του κεφαλαίου δεν το ωθούσε να το ξεπεράσει,το κεφάλαιο δεν θα ήταν πια ανταλλακτική αξία αλλά αξία χρήσης.”

Η όρεξη του κεφαλαίου για περισσότερη αξία πραγματοποιείται μόνο μέσω της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων.

“Η εισαγωγή νέων μεθόδων παραγωγής μειώνει το κόστος αναπαραγωγής των εργατών,και αυξάνει το μέρος εκείνο της εργάσιμης μέρας που αφορά στην δημιουργία υπεραξίας.”

Ανώτερος στόχος (και αντίφαση): περιορισμός στο ελάχιστο του απαραίτητου χρόνου εργασίας που αφορά την αναπαραγωγή των εργατών.

Η αύξηση της παραγωγής εμπορευμάτων προϋποθέτει την διεύρυνση των αγορών.Εδώ βρίσκεται η ουσία της υπερπαραγωγής:

> Ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων απαιτεί διεύρυνση αγορών.Ζητούμενο δεν είναι η διαθεσιμότητα χρημάτων (Προυντόν) αλλά η επαρκής ζήτηση.

Αν παλιότερα ο Μαρξ θεωρούσε ότι κάποια στιγμή οι αγορές θα στερέψουν,τώρα κατανοεί πως η ανάπτυξη της παραγωγής επιφέρει από μόνη της την διεύρυνση των αγορών.

ΠΙΟ ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ

Για να πουληθεί ένα εμπόρευμα ως αξία,πρέπει να είναι αξία χρήσης.Ήδη λοιπόν το πρώτο εμπόδιο: η ζήτηση (που να μπορεί να εκφραστεί σε χρήμα).Όμως,η παραγωγή έχει αυξηθεί χωρίς να υπάρχει αύξηση της ζήτησης.Δεύτερο εμπόδιο: η κυκλοφορία ξεκίνησε ως δεδομένου μεγέθους αλλά η παραγωγή την ξεπέρασε.

Η αντίφαση ανάμεσα σε αξία χρήσης και ανταλλακτική αξία,που εμφανίζεται αρχικά ως μια τυπική αντίφαση στον διαχωρισμό προσφοράς και ζήτησης,έχει μετατραπεί σε ουσιαστικό εμπόδιο του

κεφαλαίου.

Το ισοδύναμο-χρήμα του εμπορεύματος δεν μπορεί να εμφανιστεί έτσι (μέσω του τυπώματος). Προϋποθέτει την καπιταλιστική παραγωγή αλλού,που παράγει αντίστοιχα υπεραξία,μέσω της οποίας θα πραγματοποιηθεί η ανταλλαγή του πρώτου.Η αύξηση της ζήτησης,δηλαδή,προϋποθέτει την ύπαρξη άλλου κεφαλαίου (που δημιουργεί αξία) και όχι απλά καταναλωτών.

Προϋπόθεση της καπιταλιστικής παραγωγής είναι η δημιουργία μιας συνεχούς επεκτεινόμενης σφαίρας κυκλοφορίας […] αν και η κυκλοφορία εμφανίζεται στην αρχή ως δεδομένου μεγέθους,εδώ εμφανίζεται ως επεκτεινόμενη.Συνεπώς: εμφανίζεται ως μια στιγμή της παραγωγής της ίδιας.

“Η γενική έννοια του κεφαλαίου εμπεριέχει λοιπόν τόσο την παραγωγή όσο και την κυκλοφορία,καθώς είναι “η ίδια η ενότητα παραγωγής και αξιοποίησης […] ως διαδικασία.””

Το κεφάλαιο δημιουργεί την παγκόσμια αγορά κατ'εικόνα και καθ'ομοίωση του. (Ντεμπόρ)

Αποτέλεσμα:
1. Συνεχής επέκταση των αγορών (κυκλοφορίας)
2. Όλα τα σημεία παραγωγής πρέπει να γίνουν καπιταλιστικά

Η ανάπτυξη αυτή του κεφαλαίου,κλείνει ο Μαρξ,κάνει όλα τα προηγούμενα συστήματα παραγωγής να μοιάζουν με “τοπική ανάπτυξη και ειδωλολατρεία της φύσης”. (σελ.96)

ΜΙΑ ΘΕΩΡΙΑ Ή ΤΡΕΙΣ;

Αρχικά εντοπίσαμε μια θεμελιώδη αντίφαση μεταξύ παραγωγής και αξιοποίησης υπεραξίας.Το όριο αυτό τελικά εμφανίζεται ως ένα απλό εμπόδιο το οποίο πρέπει (και θα) ξεπεραστεί.Η διαδικασία πραγματοποίησης της υπεραξίας είναι η διαδικασία εξάπλωσης της καπιταλιστικής παραγωγής (διεύρυνση παγκόσμιας αγοράς).

Συμπέρασμα: το κεφάλαιο είναι μια “ζωντανή αντίφαση”.

Μέχρι στιγμής ο αντιφατικός χαρακτήρας του κεφαλαίου παρουσιάζεται σε αφηρημένη μορφή.Πως ερμηνεύεται πιο συγκεκριμένα,και πως συνδέεται με την κρίση;

Εδώ το επιχείρημα γίνεται κάπως πιο περίπλοκο:
Οι εκ των υστέρων μαρξιστικές θεωρίες διαχωρίζονται σε 3 διαφορετικές
1. Θεωρία υπο-κατανάλωσης
2. Θεωρία δυσαναλογίας
3. Πτωτική τάση του κέρδους